

Katten en patiënten met schizofrenie: een goed samengaan?

Y. DE KOK

SAMENVATTING De kat lijkt het ideale huisdier te zijn voor de patiënt met schizofrenie. Uit onderzoek is naar voren gekomen dat patiënten met schizofrenie significant vaker met een kat zijn opgegroeid dan gezonde controlepersonen. Vanuit de evolutionair-psychiatrische invalshoek is deze voorkeur goed te begrijpen. Er zijn enige aanwijzingen dat huisdieren, waaronder katten, een rol kunnen spelen bij de behandeling van patiënten met schizofrenie.

[TIJDSCHRIFT VOOR PSYCHIATRIE 46(2004)6, 389-393]

TREFWOORDEN animal assisted therapie, evolutionaire psychiatrie, honden, katten, schizofrenie

Is de kat het ideale huisdier voor een patiënt met schizofrenie? Het is opvallend dat patiënten met schizofrenie vaak een kat als huisdier hebben en maar zelden een hond. Vanuit de evolutionair-psychiatrische invalshoek is het goede samengaan van mensen met schizofrenie en katten begrijpelijk te maken. In de literatuur wordt de kat enerzijds genoemd als mogelijke risicofactor voor het ontstaan van schizofrenie, anderzijds als mogelijke therapeutische factor – bij de *animal assisted therapy*.

GEVALSBESCHRIJVING

Mevrouw A lijdt al jaren aan schizofrenie en zij is daarvoor diverse malen opgenomen geweest. Ambulante behandeling is na elke opname gestart, maar is door haar steeds afgebroken. Ook na haar laatste ontslag uit de kliniek heeft zij zich aan zorg onttrokken. Het heeft veel tijd en moeite gekost, voordat zij uiteindelijk instemt met een huisbezoek. Bij dit huisbezoek is zij vriendelijk, maar incoherent in haar denken en nauwelijks te volgen in haar gedachtesprongen. Zowel mevrouw als haar huis zijn redelijk verzorgd. Wel hangt het behang

in flarden langs de muur en is het huis opvallend leeg. Mevrouw A blijkt veel meubels zomaar op straat te hebben gezet. Voor de haard zit een goed doorvoede kat, onaangedaan door de verwardheid van de mens bij wie hij woont en in deze omgeving een beeld van rust en vanzelfsprekende aanwezigheid.

Het bezoek aan mevrouw A zou een wezenlijk ander beeld hebben gegeven, als voor de haard een hond had gelegen. De hond zou in meerdere of mindere mate onrustig zijn geweest door het verwarde en onvoorspelbare gedrag van zijn baas. De hond zou ook hebben gereageerd op het bezoek van een vreemde, mogelijk met vriendelijke verwelkoming, maar meer waarschijnlijk met waakzaamheid. Het is niet goed voorstelbaar dat mevrouw A vanuit haar verwardheid de hond leiding had kunnen geven. De hond zou een duidelijke invloed hebben gehad op het huisbezoek en zou dit mogelijk zelfs hebben bepaald. Van de rust die van de kat uitging, zou geen sprake zijn geweest.

VERBAND TUSSEN SCHIZOFRENIE EN HET HOUDEN VAN KATTEN

Harde cijfers over het aantal katten in een bepaalde populatie ontbreken. De laatste schattingen van het NIPO (Nederlands Instituut voor de Publieke Opinie en het Marktonderzoek) spreken over 2,2 miljoen katten in Nederland. Er bestaat geen enkele schatting van het aantal katten van patiënten met schizofrenie.

Uit het case-controleonderzoek van Torrey e.a. (2000) blijkt wel dat patiënten met schizofrenie in hun eerste 13 levensjaren significant vaker met een kat te maken hebben gehad dan een controlegroep (52% van de 264 patiënten tegen 42% van de 528 controlepersonen). De auteurs werkten de zeer speculatieve hypothese uit dat de aanwezigheid van katten in de jeugd, via de overdracht van virussen, zou kunnen bijdragen tot het ontstaan van schizofrenie.

Deze cijfers zijn ook op een heel andere manier te interpreteren. Eerstegraads verwanten van patiënten met schizofrenie vertoonden bij diverse onderzoeken (neuropsychologische testen en MRI-scans van de hersenen) vaak dezelfde afwijkingen als patiënten zelf, zij het in mindere mate. Ook het sociaal functioneren van eerstegraads verwanten vertoont vaak enige overeenkomst met dat van patiënten met schizofrenie, waarbij de negatieve symptomen opvallen (Faraone e.a. 2001; Tsuang e.a. 2002). Voorliefde voor katten zou dus een eigenschap kunnen zijn die samenhangt met bepaalde aspecten van schizofrenie en die daarvoor wat vaker voorkomt bij patiënten en hun verwanten dan bij de algemene populatie (zie ook Waltrip 1995).

EEN EVOLUTIONAIR-PSYCHIATRISCHE VERKLARING VAN DE KEUS VOOR DE KAT

De evolutionair-psychiatrische invalshoek is heel geschikt om de relatie tussen mens en dier nader te beschouwen. Deze invalshoek verklaart psychiatrische stoornissen immers vanuit gedragsaanpassingen die in de loop van de evolutie,

dus vaak bij verschillende diersoorten, zijn ontstaan.

Schizofrenie beschouwd vanuit de evolutionaire psychiatrie In de evolutionair-psychiatrische theorie van Stevens & Price (2000) worden twee dimensies van menselijk gedrag onderscheiden: de competitie-dominantie-rangdimensie en de nabijheids-afstandsdimensie. De competitie-dominantie-rangdimensie bepaalt de machts- en dominantierelaties in een groep. De nabijheids-afstandsdimensie gaat over de mate waarin mensen integreren, dan wel afstand nemen van de groep. Om een machtspositie te bevechten of te behouden, moet iemand geïntegreerd zijn in de groep.

Depressies zijn stoornissen die samenhangen met gebeurtenissen binnen de competitie-dominantie-rangdimensie. Afstand nemen van een groep of eruit wegtrekken, zijn gedragingen die vooral bij patiënten met schizofrenie zijn ontwikkeld. Zij bewegen zich meer binnen de nabijheids-afstandsdimensie dan binnen de competitie-dominantie-rangdimensie. Als patiënten met schizofrenie overgaan tot impulsief-agressief gedrag, is dit secundair, compenserend gedrag, dat ontstaat doordat er stoornissen optreden in het oorspronkelijk afstand nemende gedrag (Van Hoof 2002). Dit impulsieve-agressieve gedrag leidt niet tot de verwerving of handhaving van een dominante plaats in de groep.

Verschillen tussen de mens-hondrelatie en de mens-katrelatie Verschillende motieven kunnen een mens doen besluiten om een huisdier te nemen (Bernard & Demaret). Bijna al deze motieven (gezelschap, een speelkameraad, iemand om voor te zorgen) spelen zowel een rol bij de keuze voor een hond als bij de keuze voor een kat. Alleen het zogenaamde tribale motief, dat is het bij een groep willen horen en het dier als bondgenoot zien die mee op jacht of verkenning gaat, speelt uitsluitend een rol bij de hond. Voor een hond zijn het leven in een roedel en de rangorde binnen die roedel van het grootste belang. Het ge-

drag van de hond beweegt zich bijna uitsluitend binnen de competitie-dominantie-rangdimensie en de neiging van een individuele hond om zich van een roedel af te scheiden of afstand te nemen, is gering.

Een mens die zich meer beweegt in de nabijheids-afstandsdimensie dan in de competitie-dominantie-rangdimensie, zal niet goed met een hond overweg kunnen, maar wel met een kat. Voor de kat speelt de competitie-dominantie-rangdimensie immers geen rol. Het populaire idee dat een kat altijd solitair leeft, is echter niet juist. Katten kunnen alleen leven, maar zij kunnen ook, als er voldoende voedsel is, in groepen leven. Deze groepen bestaan dan vaak uit aan elkaar verwante vrouwtjes (Kerby & MacDonald 1988). Huiskatten die naar buiten kunnen, blijken een sociaal netwerk te vormen met ander huiskatten, die zij in nachtelijke uren ontmoeten (Tabor 1985). Bij de voortplanting van katten is echter niet van doorslaggevend belang welke kater de meest dominante is. In periodes van krolsheid trekken katers rond en bezoeken daarbij verschillende (groepen) vrouwtjeskatten. Ook minder dominante katers krijgen hierbij de kans zich voort te planten (Liberg & Sandell 1988). Voor de verdeling van voedsel is rangorde evenmin van belang. De achtergrond hiervan is dat de kat, ook in een groep, een individuele jager blijft (Tabor 1985).

Illustratief hierbij is dat een hond het voedsel van de baas niet zal afpakken (althans, zolang de baas in de buurt is), terwijl een kat dit wel zal proberen. Het gezag van de baas is een werkelijkheid voor de hond, waarnaar hij zijn gedrag zal richten. Hij kan de aan hem gestelde grenzen uittesten en soms zelfs het gezag van de baas uitdagen. Hiermee ontstaat een dominantiestrijd, waarin de baas zijn gezag opnieuw moet bevestigen. De kat erkent geen gezag en geen grenzen. Ook een kat is wel bepaald gedrag aan of af te leren, maar een kat zal de mens die hem houdt, nooit als meerdere zien. Met een kat zijn er geen gezagsconflicten, omdat er geen gezag bestaat. Wie een kat houdt, hoeft en kan zich niet bewegen op de competitie-dominantie-rangdimensie.

De relatie tussen de patiënt met schizofrenie en de kat Een goed begrip van het gedrag van de hond en van de kat maakt begrijpelijk dat veel patiënten met schizofrenie, die zich meer bewegen binnen de afstands-nabijheidsdimensie dan binnen de competitie-dominantie-rangdimensie, niet gemakkelijk de juiste omgangsvormen met een hond kunnen vinden, maar zich wel aangetrokken kunnen voelen tot de kat. In een relatie waarin de positiebepaling niet van belang is, kunnen confrontaties en de bijbehorende verzoeningen na een conflict, achterwege blijven. De kat biedt zo een stille en grenzen respecterende nabijheid, zonder eisen en zonder uitbundig vertoon van emoties. In klinische termen: een kat heeft weinig *expressed emotion*. Dit zal heel plezierig zijn voor veel patiënten met schizofrenie, bij wie een teveel aan *expressed emotion* juist een risicofactor kan zijn voor een psychotische decompensatie.

Het temperament van de kat kan hierbij overigens nog van belang zijn. Zo had een patiënt met schizofrenie die twee katten had een duidelijke voorkeur voor een van beide (persoonlijke mededeling). Anamnestic verschilden beide katten duidelijk qua temperament. De patiënt had een voorkeur voor de stille, gereserveerde kat, die het meeste afstand nam, boven de aanhankelijke kat, die meer contact zocht.

Vanuit evolutionair-psychiatrisch perspectief bezien is het aannemelijk dat patiënten met schizofrenie vaker een voorkeur hebben voor gereserveerde, afstand houdende katten. Nader onderzoek hiernaar zou de theorie over het goed samengaan tussen patiënten met schizofrenie en katten kunnen verhelderen dan wel nuanceren.

DE THERAPEUTISCHE INZET VAN DE KAT?

Er komt steeds meer onderzoek naar de rol die dieren kunnen hebben bij de behandeling van chronische ziekten. *Animal assisted therapy* (AAT) wordt gedefinieerd als een doelgerichte interventie, waarbij de inzet van een dier een integraal onderdeel van de behandeling is en waarbij de behandeling wordt gegeven door een gezondheids-

professional met gespecialiseerde expertise (Burch e.a. 1995). In een onderzoek van Barak e.a. (2001) werd de mogelijkheid onderzocht om AAT in te zetten bij de behandeling van oudere (65+) patiënten met schizofrenie, die al ten minste tien jaar waren gehospitaliseerd. Gerandomiseerd geselecteerde patiënten konden deelnemen aan wekelijkse, begeleide bijeenkomsten, waarin elke patiënt kon spelen met een aan haar of hem toegewezen huisdier. Of dit een kat of een hond zou zijn, was ter keuze aan de patiënt. Patiënten die deelnamen aan de AAT lieten een duidelijke verbetering zien in sociaal functioneren (gemeten op de SAFE, de *Scale for Social Adaptive Functioning Evaluation*), in vergelijking met patiënten uit de controlegroep, die deelnamen aan wekelijkse bijeenkomsten met krant lezen en discussie.

Het houden van een huisdier stelt uiteraard andere eisen aan iemand dan het onder begeleiding spelen met een dier. Zo hoeft iemand die in een begeleide groepsbijeenkomst met een hond wil spelen, niet de baas van de hond te worden en hoeft hij dus geen positie in te nemen binnen de competitie-dominantie-rangdimensie. Ook aan het dier worden andere eisen gesteld. Voor een hond zal het spelen in een groep natuurlijk gedrag zijn, maar voor de meeste katten zal het al stresserend zijn om naar de ruimte te worden gebracht waar de groepsbijeenkomst plaatsvindt. Helaas vermeldt het onderzoek niet hoeveel patiënten voor een kat kozen en hoeveel voor een hond, en of er verschillen waren tussen beide groepen.

De bevindingen van Barak zijn een stimulans tot verder onderzoek naar de rol die AAT bij patiënten met schizofrenie kan spelen. Hierbij zou moeten worden gekeken in welke mate de kat verschilt van andere huisdieren, in dit geval de hond, zowel wat betreft de aantrekkelijkheid voor de patiënt als wat betreft de potentieel therapeutische mogelijkheden.

LITERATUUR

- Barak, Y., Savorai, O., Mavashev, S., e.a. (2001). Animal-assisted therapy for elderly schizophrenic patients: a one-year controlled trial. *American Journal of Geriatric Psychiatry*, 9, 439-443
- Bernard, P., & Demaret, A. (geen datum). Waarom heeft men een huisdier? Huidige redenen, eeuwige redenen. Van internet gehaald 2003, www.users.skynet.be/ethologia.
- Burch, M.R., Bustad, L.K., Duncan, S.L., e.a. (1995). The role of pets in therapeutic programmes. In I. Robinson (Red.), *The Waltham book of human-animal interaction: benefits and responsibilities of pet ownership* (pp. 55-71). Oxford: Elsevier Science.
- Faraone, S.V., Green, A.I., Seidman, L.J., e.a. (2001) 'Schizotaxia': clinical implications and new directions for research. *Schizophrenia Bulletin*, 27, 1-18.
- Hoof, J.J.M. van. (2002). The abnormal development of drive and guidance mechanisms in the brain: the pathogenesis of schizophrenia. *Acta Neuropsychiatrica*, 14, 134-136.
- Kerby, G., & MacDonald, D.W. (1988). Cat Society and the consequence of colony size. In D.C. Turner & P. Bateson, *The Domestic Cat. The Biology of its Behaviour* (pp. 67-82). Cambridge: Cambridge University Press.
- Liberg, O., & Sandell, M. (1988). Spatial organisation and reproductive tactics in the domestic cat and other felids. In D.C. Turner & P. Bateson, *The Domestic Cat. The Biology of its behaviour* (pp. 83-99). Cambridge: Cambridge University Press.
- Stevens, A., & Price J. (2001). *Evolutionary Psychiatry: A New Beginning*. East Sussex Philadelphia: Brunner-Routledge.
- Tabor, R. (1985). *The Wild Life of the Domestic Cat*. Londen: Arrow Books.
- Torrey, E.F., Rawlings, R., & Yolken, R.H. (2000). The antecedents of psychoses: a case-control study of selected risk factors. *Schizophrenia Research*, 46, 17-23.
- Torrey, E.F., & Yolken, R.H. (1995). Could Schizophrenia be a viral zoonosis transmitted from house cats? *Schizophrenia Bulletin*, 21, 167-172.
- Tsuang, M.T., Stone, W.S., & Faraone, S.V. (2002). Understanding predisposition to schizophrenia: towards intervention and prevention. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 47, 518-526.
- Waltrip, R.W. II. (1995). Evaluation of Torrey and Yolken's feline viral zoonosis theory of schizophrenia. *Schizophrenia Bulletin*, 21, 173-178.

AUTEUR

Y. DE KOK is psychiater en werkzaam bij GGZ Noord-Holland noord, locatie Den Helder.

Correspondentieadres: mevrouw Y. de Kok, Huisduinerweg 5, 1782 GZ Den Helder.

Geen strijdige belangen meegedeeld.

Het artikel werd voor publicatie geaccepteerd op 16-2-2004.

SUMMARY

*Are cats good companions for patients with schizophrenia? – Y. de Kok –
The cat seems to be the ideal companion for the patient with schizophrenia. Research showed that patients with schizophrenia, when compared to healthy controls, have grown up significantly more often in a household with a cat. Evolutionary psychiatry provides a good explanation for schizophrenic patients' preference for cats. There is some evidence that pets, including cats, can be useful in the treatment of patients with schizophrenia.*

[TIJDSCHRIFT VOOR PSYCHIATRIE 46(2004)6, 389-393]

KEY WORDS animal assisted therapy, cats, dogs, evolutionary psychiatry, schizophrenia